

Norges Fredsråds innstilling til Stortingsmelding 35 (2002-2003)

Oslo, 28. oktober 2003.

Innledning:

Stortingsmelding 35 (2002-2003) er den siste i rekken av årlige rapporter fra UD til Stortinget som beskriver det foregående årets samlede eksport av våpen fra Norge. Norges Fredsråd anser disse årlige meldingene for å være et skritt i riktig retning av større åpenhet, og som et viktig springbrett for ytterligere skjerping av handel med denne typen våpen. Likevel mener vi mye arbeid gjenstår – spesielt på tre konkrete punkter:

- 1) Gjennomsiktighet: Våpenkategoriene i rapportene må spesifiseres nærmere.
- 2) Sluttbrukerklæringer: Kontrollen med våpnenes sluttbruk må utbygges.
- 3) Generell innstramning av regelverket for våpeneksport.

1) Gjennomsiktighet/åpenhet

I St. Mld. 35 hevdes det at Norge jobber aktivt for å få større åpenhet i forhold til våpenhandel og spredning.¹ Våpenkategorier bør vise nøyaktig hva slags militærutstyr som er blitt eksportert. Norge gir betydelig mindre informasjon om sin våpeneksport enn flesteparten av landene i Vest-Europa og Nord-Amerika.² Ett eksempel er Storbritannias årlige rapporter, som viser kategorier som "components for mortar bombs". Et annet eksempel er USAs rapport, som inkluderer antallet "Cartridges .22 cal thru .50 cal" eller "Night vision scopes spares & components". Informasjon om hvor mange våpen av hvilke typer, som blir solgt til hvilke land, er i dag ikke tilgjengelig i de årlige rapportene fra UD.

Åpenhet er en hjørnestein i både EUs Code of Conduct on Arms Transfers og Joint Action on Small Arms and Light Weapons,³ som Norge har tiltrådt og fremholder som en vital del av vårt ikke-spredningsarbeid på internasjonalt plan. Åpenhet blir også anbefalt i FN's handlingsprogram for å forhindre ulovlig handel med håndvåpen, og åpenhet var hovedtemaet for FN-resolusjon A/RES/46/36 L "Transparency in Armaments".⁴

Fremtidige stortingsmeldinger bør inneholde detaljerte rapporter for hvert enkelt mottakerland med opplysninger om:

- A) Alle våpeneksportlisenser, inkludert midlertidige utførsler og immaterielle varer som teknologioverføring og konsulenttenester.
- B) Alle leveranser (overførsler) av militærutstyr (siden det ofte forekommer forskjeller mellom varer lisensiert for eksport og varer som faktisk blir eksportert).

¹ St. mld. 35: Innledning: "Fra norsk side arbeides det aktivt for å fremme *større åpenhet og innsyn* i internasjonal våpenhandel. Meldingen omtaler også et norsk initiativ for å etablere mekanismer med sikte på å styrke kontrollen med formidling mellom tredjeland av våpen og militært materiell."; St. mld. 35: Kapittel 4.3.: "Norge arbeider aktivt innenfor regimene for å oppnå *større åpenhet* omkring handelen med våpen. Fra norsk side har man derfor aktivt støttet forslag om å etablere rapporteringsprosedyrer for leveranser av håndvåpen og lette våpen."

² PRIO ved Nicholas Marsh gir gjerne nærmere informasjon om forskjellige lands rapporteringspraksis. Kontor: 22 54 77 72. E-mail: nic@prio.no

³ EU Joint Action, artikkel 3, pkt. 3.

⁴ "Recognizes that an increased level of openness and transparency in the field of armaments would enhance confidence, promote stability, help States to exercise restraint, ease tensions and strengthen regional and international peace and security."

- C) Alle avslag på søknader om eksportlisenser, inkludert den tilsiktede mottager, kategori, verdi, og mengde av materiell og grunnlaget for avslaget.

Informasjonen presisert i punktene ovenfor bør innbefatte:

- 1) Mengde og verdi av hver leveranse til hvert land med opplysning om våpenkategori.
- 2) Detaljerte kategorier av militærutstyr/våpen.
- 3) Både kommersielle eksporter og statlige leveranser.

2) Sluttbrukererklæringer

En sluttbrukererklæring er et dokument der mottaker erklærer at vedkommende er endelig bruker/mottaker av materiellet, opplyser hvor det skal installeres og brukes, samt at materiellet ikke skal videreselges uten etter norske myndigheters samtykke.⁵ Det fremgår av St. mld. 35 at slike erklæringer i dag ikke kreves av såkalte ”gruppe 1”-land, dvs. NATO-land og nordiske land, fordi handelen i disse tilfeller bygger på tillit.⁶

Vi mener imidlertid at situasjonen har endret seg siden 2002, slik at det nå vil være formålstjenlig å innføre sluttbrukererklæring også for land som er allierte med Norge. Årsaken er at to av landene som mottar mest våpen fra Norge, USA og Storbritannia, har gjennomført en krig som Norge har oppfattet som folkerettstridig. Dette representerer et problem for tilliten til det norske regelverket for eksportkontroll.

Å utvide kravene om sluttbrukererklæringer til å også gjelde land fra gruppe 1, er i overensstemmelse med gjeldende regelverk fra FN og EU, som Norge har forpliktet seg til å følge:

- 1) EUs Code of Conduct for Arms Exports fra 8. juni 1998 er rimelig å tolke dit hen at sluttbrukererklæringer skal kreves ved våpentransaksjoner.⁷
- 2) I FNs handlingsprogram for å forhindre ulovlig handel med håndvåpen fra 2001 er kravet om sluttbrukererklæringer eksplisitt.⁸

Av punktene ovenfor fremgår det at det ikke bør være problematisk for Norge å gjøre det til en standard ordning å kreve sluttbrukererklæringer fra alle land det eksporteres våpen til – også allierte land. Norges Fredsråd forstår problemene tilknyttet alle eventuelle nye krav Norge stiller til våre allierte: For det første fordi vi ikke ønsker å vise mistillit til våre allierte. For det andre fordi økt byråkratisering *kan* være en ytterligere byrde for eksportnæringen. Likevel mener vi at disse behovene oppveies av viktigheten av å forsikre seg om at norske våpen ikke benyttes i ulovlige operasjoner, selv om de måtte foretas av selv Norges aller viktigste allierte. I tillegg gir det en viktig signaleffekt for andre land dersom Norge utvider praksisen om bruk av sluttbrukererklæringer. På denne måten mener vi Norge kan markere seg som et foregangsland innenfor våpeneksport og ikke-spredning.

⁵ St. mld. 35, kap. 2.3.

⁶ St. mld. 35, kap 2.3.

⁷ Code of Conduct, 1998, criterion 7.

⁸ FNs handlingsprogram, 2001: Del 2, pkt. 12: ”To put in place and implement adequate laws, regulations and administrative procedures to ensure the effective control over the export and transit of small arms and light weapons, including the use of authenticated end-user certificates and effective legal and enforcement measures.”

3) Ytterligere innstramming av regelverket for våpeneksport

Nasjonalt plan:

I "Forskrift til gjennomføring av utførselsregulering for strategiske varer, tjenester og teknologi" (FOR 1989 –01-10 nr 51) §1f står det at det er lisensplikt for all våpenhandel til militær bruk til områder der "det er krig eller krig truer eller land hvor det er borgerkrig". **Her bør det også tilføyes de land som er aktivt krigførende i kriger utenfor egne områder, som Norge finner illegitime/i strid med folkeretten. Land der grunnleggende menneskerettigheter ikke overholdes, eller trues med å brytes bør også inkluderes i denne forståelsen.**

Internasjonalt plan:

De siste ukene har sett lanseringen av en internasjonal kampanje for gjennomføringen av en legalt bindende avtale for våpeneksport innen 2006, *Arms Trade Treaty*. Kampanjen er igangsatt av Oxfam, Amnesty International og IANSA (International Action Network on Small Arms),⁹ og har allerede mottatt massiv internasjonal støtte.

Hovedprinsippene for Arms Trade Treaty er disse:

- 1) All internasjonal våpeneksport bør autoriseres av statlig myndighet.
- 2) Begrensninger for våpeneksport – Regjeringene har ansvar for å forsikre seg om at eksporten ikke medfører brudd på deres folkerettslige forpliktelser, inkludert:
 - a. Eksport av spesielle typer våpen som er av en slik karakter at de medfører overdreven eller unødig skade eller lidelse.
 - b. Eksport til land som er omfattet av embargo.
- 3) Begrensninger basert på forventet bruk – Regjeringer har ansvar for å forsikre seg om at våpen de eksporterer ikke blir brukt på en ulovlig måte. Eksporten må ikke gjennomføres dersom det foreligger kunnskap om at våpnene vil bli:
 - a. brukt i motstrid med FN-charteret, spesielt til maktbruk i internasjonale forhold.
 - b. brukt til alvorlige brudd på menneskerettighetene, internasjonal humanitær lov, folkemord eller kriminalitet mot menneskeheten.
 - c. videresolgt og brukt til å bidra til noe av dette.
- 4) Andre hensyn – Regjeringer er ansvarlige for ikke å eksportere våpen hvis det er sannsynlig at disse vil:
 - a. bli brukt til å legge til rette for gjennomføring av voldelig kriminalitet;
 - b. ha en skadelig effekt på politisk stabilitet eller regional sikkerhet;
 - c. ha en skadelig effekt for bærekraftig utvikling eller
 - d. blir videresolgt og brukt til noe av dette.

Norges Fredsråd mener det er både riktig og viktig at norske myndigheter stiller seg bak planen om en internasjonal Arms Trade Treaty. Behovet for større kontroll med våpenhandel er stort, og her vil Norge ha en naturlig rolle å spille som foregangsland.

⁹ www.controlarms.org